

Ярослав ТВЕРДОХЛІБ

студент ННІ права
та інноваційної освіти

Науковий керівник:

Ксенія КОСЯЧЕНКО

доцент кафедри цивільно-правових
дисциплін Дніпропетровського
державного університету внутрішніх
справ (м. Дніпро, Україна),
кандидат юридичних наук

ПРАВОВА ПРИРОДА ЗБИТКІВ, ЗАПОДІЯНИХ ПІДПРИЄМСТВУ

Розглядаючи суб'єктивне цивільне право треба зазначити, що його змістом є право на захист у разі будь-якого порушення. Як зазначає Н. Кузнєцов, правове регулювання будь-яких суспільних відносин пов'язане з процесом трансформації правових вимог в площині актуальних суспільних відносин, передбачає, що кожне суб'єктивне право у разі його порушення гарантовано забезпечується можливістю його примусового відновлення чи захисту [1, с. 100].

У доктрині цивільного права є різні підходи до розуміння категорії захисту суб'єктивних прав. Так, І. Дзера визначає цивільно-правовий захист як систему активних заходів, які застосовуються суб'єктом цивільного права, компетентними державними та іншими органами, спрямовану на усунення порушень цивільного права та інтересу, покладенням виконання обов'язку з поновлення порушеного права чи інтересу на користь потерпілого [2, с. 159].

Захист здійснюється в рамках охоронного правовідношення, яке виникає внаслідок правопорушення. Це дало підстави дійти висновку, що в основі охоронних правовідносин лежить самостійний юридичний факт-порушення (оспорення, невизнання) цивільного права та/або законного інтересу чи створення загрози їх порушення.

В основі деяких тлумачень лежить постулат, згідно з яким засоби впливу повинні застосовуватися для припинення правопорушення і відновлення або компенсації завданих порушенням збитків. На це звертає увагу О. Кот, формулюючи визначення права на захист, як передбаченої законом можливості застосовувати встановлені законом або договором примусові заходи, спрямовані на припинення правопорушення та відновлення порушеного права або в разі неможливості його відновлення на компенсацію заподіяних правопорушенням збитків та моральної шкоди. Відповідно, захистом є дії уповноваженої особи, спрямовані на досягнення зазначеної мети [3, с. 436].

На думку Я. П'янової спосіб захисту полягає в системі визначених

законом дій суб'єктів захисту (управлінських осіб та/або юрисдикційних органів) та матеріально-правового юридичного ефекту цих дій (тобто виникнення, зміна чи припинення відповідних прав та обов'язків), що дає можливість тим чи іншим чином попередити, усунути чи компенсувати наслідки порушення, невизнання або оспорювання суб'єктивного цивільного права чи охоронюваного законом інтересу [4, с. 13].

Незважаючи на різні підходи до трактування способів захисту цивільних прав та інтересів в основі покладено застосування юрисдикційним органом способу захисту, визначеного законом або договором, а якщо закон або договір не визначають способу захисту – застосовується спосіб захисту, який не суперечить законіві.

Вибір способу захисту цивільних прав та інтересів залежить від правової природи відносин, які існували між сторонами. Йдеться про речово-правові та зобов'язальні способи захисту. Деякі можуть застосовуватися в комплексі, інші виключають таке поєднання. Наприклад, витребування майна з чужого незаконного володіння не може бути застосовано, якщо між сторонами існують відносини, які виникли на підставі договору. У зобов'язальних відносинах порушником, як правило, є одна із сторін договору. Однак це не виключає застосування по відношенню третіх осіб інших способів захисту суб'єктивних цивільних прав залежно від характеру та наслідків правопорушення.

У цивільному законодавстві реалізується засада оптимального співвідношення нормативної та договірної відповідальності за порушення суб'єктивних цивільних прав. У разі порушення регулятивних правовідносин, змістом яких є цивільні права і обов'язки, виникають охоронні правовідносини, у рамках яких здійснюється захист прав шляхом застосування відповідного способу (або їх поєднання), передбаченого у ст. 16 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України) чи визначеного сторонами в договорі.

Згідно ст. 22 ЦК України поняття «збитки», має таке тлумачення, як:

1) збитки, завдані особою у зв'язку зі знищенням або пошкодженням речі, а також витрати, що особа понесла або необхідно здійснити для відновлення свого порушеного права (реальна шкода);

2) доходи, що особа могла б реально отримати за звичайних обставин, якби її право не було порушено (упущена вигода) [5].

Господарський кодекс України в ст. 224 конкретизує склад збитків, до яких відносить:

– вартість втраченого, пошкодженого або знищеного майна, визначену відповідно до вимог законодавства;

– додаткові витрати (штрафи, сплачені іншим суб'єктам, вартість додаткових робіт, додаткові втрачені матеріали тощо), понесені стороною, яка зазнала збитків, наслідки порушення зобов'язання другою стороною;

– неотриманий прибуток (прибуток), на прогнала сторона мала право

нарахувати у разі належного виконання витраченого платежу іншою стороною;

– матеріальне відшкодування моральної шкоди у випадках, передбачених цим законом [6].

Перші дві позиції встановлення розміру і виду збитків, передбачені ГК України відповідають поняттю «реальні збитки», встановлені ст. 22 ЦК України.

Для виникнення обов'язку відшкодувати такого характеру збитків необхідні передбачені законодавством умови настання цивільної відповідальності: збитки, протиправна поведінка, причинний зв'язок між протиправною поведінкою і збитками, вина.

Дані втрати завдані підприємству як єдиному майновому комплексу можуть бути наслідком порушення як матеріальних, так і нематеріальних активів. Останні не мають майнового виразу. Відповідним способом захисту може бути компенсація немайнової шкоди. Однак всі нематеріальні активи обліковуються на балансі підприємства і мають конкретну майнову оцінку. Такий елемент гудвілу як ділова репутація безумовно не має майнової природи. За порушення ділової репутації настає цивільна відповідальність у вигляді компенсації немайнової шкоди. Водночас, порушення цих та інших нематеріальних складників майнового комплексу підприємства може мати наслідком майнові збитки. Тому, можливе застосування майнових способів захисту у разі порушення нематеріальних благ. Це пояснюється тим, що майновий комплекс підприємства включає матеріальні та нематеріальні складники, що становлять цілісний об'єкт цивільних правовідносин.

1. Кузнєцова Н. С. Цивільно-правова відповідальність і захист цивільних прав. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки. 2009. Випуск 81. с. 100–106.

2. Дзера І. А. Захист цивільних прав за Цивільним кодексом України. Альманах цивілістики: зб. ст. Київ. 2008. с. 149-159.

3. Кот О. О. Здійснення та захист суб'єктивних цивільних прав: проблеми теорії та судової практики : монографія. Київ: Алерта. 2017. с. 492.

4. П'янова Я. В. Судовий захист майнових цивільних прав: автореф. дис. канд. юрид. наук: 12.00.03. Харків, 2009. с. 20.

5. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV [Електронний ресурс]. Відомості Верховної Ради України 18.12.2016. Ст. 22. Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435-15/conv/page>.

6. Господарський кодекс України від 16.01.2003 № 436-IV [Електронний ресурс]. Відомості Верховної ради України. Ст. 224. Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/436-15>.